

Hij stond me niet op te wachten toen ik in Canaima uit het vliegtuig stapte. Ik zag tenminste nergens een man die ik onmiddellijk aan zijn oren had moeten herkennen: van zijn rechter oor was het leletje weggehapt door een ratelslang toen hij uitgeput van de middaghitte in de hangmat in slaap was gevallen, van zijn linker was de bovenrand aangetast door *leishmanianis*, een ziekte die door een parasiet van de zandvlo wordt overgebracht en bij het regenwoud hoort als zeeziekte bij de zee. Er leunde wel een indiaan tegen het hek dat aangaf waar de landingsbaan ophield en de savanne begon, een indiaan met flaporen. Ik zag ook een paar vrouwen die zich al gekleed hadden op een muggenrijke omgeving en zoveel kaki droegen dat ik ze aanvankelijk voor militairen hield. Maar de man die ik zocht was er niet, een man van in de zestig die zich zelden schoor en wiens ingevallen wangen en uitgemergelde lijf nog aan de periodes herinnerden waarin hij visioenen van feestmalen kreeg, terwijl hij zelf mieren at.

Een week eerder had ik hem een fax gestuurd met het nadrukkelijke verzoek of hij me naar de Angel Falls wilde vergezellen. Zelfs met een zware motor achter de *curiari* vergt het een dag of twee om naar die waterval te varen, en als het waar was wat ik over hem gehoord had, zou hij de lange uren op de rivier moeiteloos kunnen volpraten. Hij zou dat bovendien in mijn eigen taal kunnen doen, want hoewel zijn naam dat niet direct suggereerde, was Rudy Truffino in Nederland geboren, in Den Haag.

Zijn wonderlijke levensloop en zijn gehavende oren, zijn rusteloze ogen en zijn rochelende lach waren me door enkele Curaçaose vrienden beschreven, tijdens de jaren dat ik op het eiland woonde. Zij hadden lange tochten met hem gemaakt in het gebied dat hij met

hulp van de Pemón-indianen had opengelegd, een gebied dat zich onder de Orinoco uitstrekt en de omvang heeft van Nederland, zij hadden een begin van verbazing bij me gewekt door te vertellen dat hij de taal van de Pemón sprak, hun afkeer van bezit deelde en het beter met die halve nomaden leek te kunnen vinden dan met zijn vroegere landgenoten.

Wat me direct voor hem innam was dat hij het alleen in de wildernis uithield als hij regelmatig naar *Don Giovanni* kon luisteren, of naar een heel oude opname van Ella Fitzgerald, of naar een trompettist die de sterren van de hemel blies en die hij perfect kon imiteren wanneer hij na een zware tocht het zweet van zijn lijf spoelde met water uit de rivier. Midden in de rimboe had hij zich ook nog eens met duizenden boeken omringd, wat ik me goed kon voorstellen – ik zou hetzelfde gedaan hebben, diep in het oerwoud. Dat hij zijn laatste levensjaren met een indiaanse sleet, gaf me de indruk dat hij tussen twee werelden zweefde, en voor zulke mensen voel ik bij voorbaat een zwak.

Truffino's vrouw was overleden, zijn drie dochters waren naar de stad getrokken, maar hij was in de Gran Sabana achtergebleven. Hij had het tegen mijn vrienden uit Curaçao gezegd: hij wilde in de jungle begraven worden, niet op een kerkhof, want op die kerkhoven was het hem veel te vol en hij was langzamerhand aan de leegte gewend geraakt.

Dus bleef hij liefhebbers van ongerepte streken over onstuimige rivieren naar de langste waterval van de wereld begeleiden. Hij vroeg daar niet eens zoveel geld voor: na een lange droge periode op Curaçao stuurde ik hem een fax.

Niet dat ik van plan was om over hem te schrijven – ik had net een roman voltooid en wilde de weken in Venezuela gebruiken om rustig over de volgende na te denken –, maar ik hield hem al wel voor een man met romaneske trekken. In onherbergzame gebieden was ik vaker Europeanen tegengekomen die het onbekende hadden opgezocht uit weerszin tegen een bestaan dat zich als een getijdenboek liet voorspellen, en ze hadden indruk op me gemaakt, omdat ik er zelf nooit helemaal in geslaagd was de banden met mijn verleden

door te snijden. Tussen je land voor langere tijd verlaten en verdwijnen ligt nog een halve wereld van verschil: zij waren niet alleen geboren zwervers, zij waren vertrokken om nooit meer terug te keren, en wat ik me altijd weer afvroeg was hoe ze tot dat besluit waren gekomen en of ze er nooit spijt van hadden gekregen. ‘De goede reiziger,’ zegt een Chinees spreekwoord, ‘weet waar hij naartoe gaat, de perfecte reiziger vergeet waar hij vandaan komt’, – maar ik was er niet zo zeker van dat je in dat opzicht perfect kon zijn. Truffino dacht daar natuurlijk anders over; een van de dingen die ik hem wilde vragen als we op weg zouden gaan naar de waterval was hoe hij de angst had overwonnen die mijzelf toch nog altijd enigszins in het gareel hield: de angst om nergens meer thuis te horen. Hij leek me niet de man die dat met een schouderophalen zou beantwoorden, en trouwens, op zo’n eenzame rivier zul je minder snel geneigd zijn een blad voor de mond te nemen.

Omdat Truffino hun namen ongetwijfeld menigmaal zou laten vallen, las ik voor mijn vertrek de klassieke reisverslagen van Von Humboldt, Bates, Wallace, Spruce en de gebroeders Schomburgk, die de rivieren hadden bevaren die de Gran Sabana omcirkelen, en van Koch-Grünberg en Im Thurn, die het gebied als eersten waren binnengetrokken, zonder er diep in te kunnen doordringen. Ik las de romans van Conan Doyle, Gallegos en Carpentier, die zich tegen de achtergrond van de tafelbergen afspeelden, de studie van Thomas over de Pemón-indianen, de reportage van Ruth Robertson over de eerste grote expeditie naar de Angel Falls, en het pak kranten- en tijdschriftartikelen dat Millicent Smeets-Muskus me had gegeven toen ik haar vertelde dat ik met Rudy Truffino op pad zou gaan. Millicent had hem in 1984 voor het Curaçaose dagblad *Amigoe* geïnterviewd en ze was zo accuraat geweest om haar complete documentatie over Truffino en de Gran Sabana in een archiefdoos op te bergen.

Van Caracas vloog ik naar Ciudad Bolívar, het door de Grote Bevrijder gestichte stadje aan de blubberige oever van de Orinoco, van Ciudad Bolívar naar Canaima. Het vliegtuig mocht dan een Boeing zijn, het scheerde als een Cessna door de canyons, waardoor ik al een glimp van de Angel Falls kon opvangen, twee smalle stralen die van-

af een kolossale tafelberg naar beneden vielen en honderden meters lager boven een dichtbeboste vallei verstoven. Door het vliegtuig-raampje zag ik nog een paar andere tafelbergen aan de horizon schemeren, vier of vijf van de vierennegentig die in het zuidoosten van Venezuela liggen, in het noorden van Brazilië en in de Coöperatieve Republiek Guiana, het vroegere Brits Guyana, *Tepuis* of *tepuys* heten die bergen in de taal van de Pemón-indianen, ‘huizen van god’, maar vanuit de lucht lijken ze meer op eilanden, omgeven door een zee van wolken. Ook in een ander opzicht zijn het eilanden; de geoloog Uwe George, wiens artikel in de *National Geographic* op mijn schoot lag, karakteriseerde de tafelbergen als ‘eilanden in de tijd’.

De tepuis zijn de restanten van het Guyana-schild, de oudste zandsteenformatie die er op de wereld te vinden is en die nog dateert uit de tijd dat Afrika en Zuid-Amerika aan elkaar vastzaten. Sommige tafelbergen hebben een omtrek van vijf-, zes-, zevenhonderd kilometer, de meeste zijn meer dan tweeduizend meter hoog. Doordat ze volstrekt geïsoleerd liggen, komt achtennegentig procent van de planten die bovenop groeien nergens anders ter wereld voor, planten van voor de zondvloed, planten en misschien ook wel dieren en insecten die, sinds Amerika en Afrika uit elkaar dreven, elders uitstierfen of op een geheel andere wijze evolueerden. Of zoals Carpentier het formuleerde: ‘Planten die in den beginne voor de mens gevluht zijn, om zich hier te verbergen in de laatste dalen van de prehistorie.’

Toen Rudy Truffino in de jaren vijftig naar de Gran Sabana kwam, wist men nagenoeg niets over het gebied; in wetenschappelijk opzicht was het nog even ononderzocht als de maan.

Terwijl het vliegtuig de landing inzette, zag ik de plek waar Truffino zijn eerste kampement bouwde, een onwaarschijnlijk mooie plek, recht tegenover vijf watervallen die langs rode rotsen in een meer storten. Het kampement dat hij vervolgens uit de grond stampte, ligt een paar kilometer zuidelijker, aan de oever van de Río Carrao. Het eerste kampement had hij Canaima genoemd, het woord waarmee de Pemón-indianen de geest van het kwaad aanduiden. Het kwaad komt volgens de Pemón vrijwel altijd van verre, van bovenaf een berg, van een naburige stam die het conflict zoekt

of van vreemden die verblind raken op hun speurtocht naar edelstenen en goud. Toen de Pemón de eerste blanken zagen, schijnen ze ‘*canaima*’ gefluisterd te hebben, en het woord was in Venezuela een begrip geworden sinds Rómulo Gallegos het als titel koos voor zijn roman over het duistere zuidoosten. Het tweede kampement kreeg van Truffino de naam Ucaima. Het ligt vlakbij een waterval die ook gedurende de droge periode nog water aanzuigt; *ucaima* betekent ‘het alles naar zich toetrekende’.

De indiaan met flaporen sprong over het hek en stelde zich aan me voor. Hij heette Josef Gregori en bleek voor het kampement van Rudy Truffino te werken. Diezelfde dag nog vertelde hij me dat zijn vader in het noorden van Italië was geboren en dat zijn moeder uit de Gran Sabana kwam. Van zijn indiaanse moeder moest hij het kleine postuur hebben geërfd en het sluike blauwzwarte haar, dat hij van voren in een rechte lijn had afgeknipt: het kapsel van de vroegere Cariben, die hun haren afsneden met de vlijmscherpe kaken van een gedroogde piranhakop. Over zijn vader kwam ik twee dingen aan de weet: dat hij hem Josef had genoemd, wat op een Tirolse voorgeschiedenis kon duiden, en dat hij kort daarop met de noorderzon was vertrokken.

Josef reed me in een vrachtwagen naar de rivier over een pad dat door de regen in een modderige beek was veranderd. Voor hij mijn bagage in de curiare tilde, moest hij met een leeg conservenblik het water uit de grote prauw scheppen; mijn koffer en mijn rugzak dekte hij met een stuk plastic af.

Regensluiers zwipten over de rivier toen we naar het kampement voeren. Het regenseizoen was in volle heftigheid losgebarsten; in één dag tijd was het niveau van de rivier met één meter gestegen. We passeerden een indianendorp; ik dook dieper in de plastic jas weg die me behalve tegen de regen ook tegen de wind beschermde. Er stond een stevige bries en midden op de rivier werd het ronduit kil, wat ik niet verwacht had in een gebied dat op slechts zes graden van de evenaar ligt. Maar toen ik even later uit de curiare stapte en de koffer van Josef overnam, had ik het alweer warm.

Ik stak een grasveld over en liep onder een boom door waarover Josef zei dat hij na de aardbeving van 1967 geplant was. Hij leek er al eeuwen te staan. Direct achter die boom lag het centrale deel van het kampement, een gebouw met de ronde vormen van een indiaanse hut.

‘Señor Rudy,’ zei Josef in het voorbijgaan, en hij wees naar een foto aan de wand – Truffino, met een vilthoed op en een lange smalle pijp tussen de kiezen geklemd. Het portret was onmiskenbaar door een professionele fotograaf gemaakt die vooral de zelfverzekerde uitdrukking op Truffino’s gezicht had willen treffen.

‘*Y señora Gerti.*’

De vrouw van Truffino hield een toekan aan zijn poten vast; achter haar dansten drie blonde meiden op een van bamboe latjes getimmerde bank, en op de knie van Rudy zat een *acure*, de grootste van alle marmotten.

Aan dezelfde muur hingen speren, manden, pijlen en bogen, blaasroeren en andere gebruiksvoorwerpen van de Pemón die Truffino in de loop der jaren verzameld had, niet om een collectie aan te leggen maar om te voorkomen dat ze weggegooid zouden worden en niemand meer zou weten hoe de Pemón leefden vóór de Gran Sabana werd opengelegd.

Tijdens de middagmaaltijd bediende Josef me aan tafel. Ik was de enige gast. In de verte hoorde ik een man in rap Spaans telefoneren; ik had ook twee kamermeisjes zien wegschieten, kleine indiaanse meisjes; er moest ook ergens een kok rondlopen, maar de enige die zich tijdens de maaltijd liet zien, was Josef. Ik kreeg wel gezelschap van een beest met een langwerpige snuit, ronde oren en een bruine borstelige vacht met lichtgrijze strepen. Een tapir. Truffino had hem in het bos gevonden, hoorde ik van Josef; de tapir was toen zo klein dat hij nauwelijks op zijn poten kon staan; inmiddels woog hij zeker honderd kilo.

Het hield op met regenen. Terwijl ik de geur opsnoof van de sterke Venezolaanse koffie die Josef me na het eten serveerde, fladderden vlinders groot als zakdoekjes voorbij; het waren de indrukwekkende *morpho*'s wier vleugels een spanwijdte van twintig centimeter

Rudy en Gerti Truffino met hun drie dochters Lily, Gaby en Sabine
(foto: archief R. Truffino)

kunnen bereiken, metaalblauwe vleugels die bij iedere slag het licht vangten en het met een verblindende gloed weerspiegelen.

De zon brak door, de temperatuur schoot omhoog. Josef stelde voor naar de Salto Sapo te varen, een van de zeven watervallen bij Canaima; ik vroeg of het niet beter was als ik eerst met señor Rudy mijn tocht naar de Angel Falls besprak, maar Josef zei dat we dat later wel zouden regelen; in dit jaargetijde moesten we van ieder droog moment profiteren.

Toen we in de boot stapten, kwam er een blauw in de lucht dat nauwelijks onderdeed voor het blauw van de vlinders. Het was nog geen half uur varen naar de Sapo; om zo dicht mogelijk bij de waterval te komen, moesten we vervolgens een stuk door het bos lopen.

We hadden net de eerste heuvel beklommen toen Josef zich over de paarse vrucht van een plant boog. Hij ritste zijn heuptasje open en haalde er een papieren zakje uit; ik moest dat zakje voor hem openhouden terwijl hij de zaadjes uit de vrucht perste. Bij ooginfecties, begreep ik, moet je een paar van die zaadjes onder je ooglid schuiven en er een nacht mee slapen, dan zuigen ze zich vol met het vuil dat de ontsteking veroorzaakt. Een vijftig meter verderop plukte hij de jonge bladeren van een mangoboorn; als je die een half etmaal in water kookt, hou je een extract over waarmee je alle infecties kunt behandelen. Toen we de heuvel afdaalden, trok hij een paar stengels van een liaanachtige plant; de *bejuco de cadena* is verreweg het beste middel tegen diarree. Bijna beneden plukte hij de bladeren van de *hoja anestesia*: op kauwen bij kiespijn, na een kwartiertje voel je niets meer. Zijn volgende vondst, de vrucht van de *mercy*, de cashewnoot, prees hij aan als de beste remedie tegen keelpijn; onder aan de helling schraapte hij wat hars van een boomstam: erg goed tegen bronchitis.

Zijn grootmoeder had hem als kind geleerd welk blad bij welke boom hoort; later leerde ze hem wat je met die bladeren kon doen. Josef groeide in Ciudad Bolívar op, de stad aan de brede bruine rivier waar zijn moeder haar geluk had beproefd. Hij was een jaar of zes toen zijn grootmoeder bij hen in huis kwam wonen. Zijn Itali-

aanse vader was toen al jaren uit het zicht verdwenen, zijn moeder werkte in een wasserij; het was zijn indiaanse grootmoeder die hem opvoedde. Eenmaal volwassen wilde hij weten waar zij haar kennis vergaard had en als enige van haar kleinkinderen keerde hij naar de Gran Sabana terug. Hij werkte een paar weken in de keuken van het Canaima-kamp, tot señor Rudy hem aannam, als gids. Señor Rudy voltooide zijn opleiding; hij bleek evenveel van de natuur te weten als zijn grootmoeder, en in twijfelgevallen kon hij het nazoeken in de boeken uit zijn bibliotheek.

Bij de Sapo hield Josef mijn hand vast. We liepen onder de waterval door; de rotsen vormden een natuurlijk afdak boven het pad, we konden ónder en áchter het watergordijn door glibberen, maar één verkeerde stap en we zouden vijftien, twintig meter naar benden vallen.

Door de watersluiers heen zag ik een tafelberg aan de horizon, vierkant als een blok, roodbruin en robuust, een tempel die boven de savanne uittorende. Aan de voet van die tempel verstikten de bomen en struiken zich; rond het dak joegen donkere wolken alsof daarboven een orkaan was losgebarsten.

Om de regen voor te blijven, liepen we naar de boot terug. Onder aan de heuvel kregen we gezelschap van een indianenfamilie. In de rieten mand die de vader op zijn schouder droeg zag ik opgerolde hangmatten liggen, een opgerold muskietennet, een machete, een groot mes, een geweer. De kinderen droegen niets; de moeder droeg in haar mand potten, pannen, een plastic afwasteiltje en een paar plastic kommen. De complete uitrusting van deze nomaden zal hooguit vijftien kilo hebben gewogen. Ze waren op weg naar een volgende *conuco*, waar ze een paar maanden zouden blijven, of een paar jaar, dat hing van de kwaliteit van de grond af. De meeste grond is schraal in de Gran Sabana, eigenlijk niet geschikt voor landbouw, en zelfs de beste akkers leveren na drie, vier jaar weinig meer op. De stukken grond die de Pemón bewerken, liggen ook nog ver uit elkaar, waardoor ze altijd onderweg zijn.

Wij stapten in de boot; de man, de vrouw en de kinderen staken op hun blote voeten de rivier over, sprongen van rotsblok naar rotsblok en liepen de savanne in.

‘*Etamen waki*,’ riep Josef hen na, en dat bleek de afscheidsgroet van de Pemón te zijn. Letterlijk betekent het: ‘Heb een goede wandeling.’ We voeren een stuk de Río Carrao op. In de verte klonken donderslagen; de Auyán Tepui hield zich achter regenwolken schuil, maar dwars door de wolken heen zagen we de bliksemschichten. Pas aan het einde van de middag brak de zon weer door en toen waren het de savannen, waarop alleen hoog gras groeit en een enkele morichepalm, die zich in nevels hulden.

De Verloren Wereld noemde Sir Arthur Conan Doyle deze uithoek van Venezuela. Hij had het gebied nooit bezocht; Doyle schreef zijn sciencefictionroman nadat hij een serie lezingen had beluisterd die de botanicus Everard Im Thurn in Londen gaf. ‘Het onbekende komt van alle kanten op ons af,’ schreef hij in *The Lost World*, dat in 1912 verscheen. ‘Wat ligt buiten de nauwe doorgangen van de rivieren? Niemand weet het.’

Everard Im Thurn beklom in 1884 de Roraima, een van de oostelijkste tepuis, en hij had de tafelberg bereikt door met een wijde boog rond de Gran Sabana te trekken, via Brits Guyana. Terug in Londen liet hij zijn toehoorders een verbluffende hoeveelheid planten zien die nooit eerder in een botaniseertrommel terecht waren gekomen en dat zette de verbeelding van Conan Doyle in werking; in *The Lost World* beschreef hij niet zozeer een verloren als wel een verborgen wereld, een wereld die schemerde tussen hemel en aarde en honderdduizenden jaren lang buiten het bereik van de mens was gebleven.

In de tepuis zitten gaten die soms wel driehonderd meter diep zijn en achthonderd meter breed. De Engelse bush-piloot Harry Gibson waagde het in 1964 om laag over de Sarisariñama te vliegen en zijn toestel in zo’n gat te laten zakken. Tijdens die levensgevaarlijke duikvlucht zag hij tot in het diepst van de inkeping dichte bebossing, waardoor het de vraag bleef wat zich onder die donkere groene massa ophield.

Dinosaurussen, vermoedde Sir Conan Doyle toen hij *The Lost World* schreef, en aapmensen die buiten de evolutie waren gebleven. De Pémon geloven iets dergelijks; volgens hen leeft er op de Sarisa-